

**Addendum to
National Curriculum
Framework**

**KREOL
MORISIEN**

Standards 1-6

*Addendum to
National Curriculum Framework*

KREOL MORISIEN

Standards I-VI

Dokiman elabore par:

Nita RUGHOONUNDUN-CHELLAPERMAL (kordinasion)
Associate Professor
Responsab Younit Kreol, Mauritius Instiute of Education

Emmanuel Bruno JEAN-FRANÇOIS
Lecturer
Younit Kreol Morisien, Mauritius Institute of Education

Remersiman a bann dimounn swivan ki finn partisip dan bann konsiltasion otour sa dokiman-la: Alain Ah-Vee (*Ledikasion Pou Travayer / AKM*), Maroussia Bouvery (*Group ABAIM*), Christiane Cap d'Or (*Komision Ledikasion, Rodrigues*), Cherieanne Carta (*ICJM*), Arnaud Carpooran (*Liniversite Moris / AKM*), M. S. Choolun (*GTU*), Lindsey Collen (*LPT*), Marjorie Desveaux, Jimmy Harmon (*ICGM / AKM*), Pushpa Lallah (*Playgroup / AKM*), Brijlal Lodhur, Alain Munian (*Terre de Paix*), Danielle Palmyre (*ICJM*) Jean-Marie Richard (*Groupman Ark-an-siel / AKM*), Alain Romaine (*Seminer Inter-Diosezin, Losean Indien / AKM*), M. V. Cynthia SEERAV, Valérie Wong (*APLKKM / ICJM*)

Remersiman ou si a tou bann mamb Akamedi Kreol Morisien (*AKM*), ek an partikiler a so sekreter, Menon Munien.

ADDENDUM TO NATIONAL CURRICULUM FRAMEWORK

KREOL MORISIEN

1. Introduksion

Enn *curriculum* nasional, li boukou plis ki enn dokiman-kad ki etabli bann orientasion prinsipal enn sistem edikatif; an realite, li enons filozofi ledikasion ki enn pei ou enn sosiete rod met an plas atraver lekòl, an tan ki enn institisyon, avek lobzektif final amenn bann zanfan vinn bann sitwayin apar-antier dan enn lespas nasional ek kiltirel presi. Li exprim rol vital ki sa pei-la donn ledikasion an tan ki enn dispozitif ki pou striktir ek model lasosiete. Par konsekan, enn *curriculum*, li non selman trouv so lasours dan manier ki enn Leta definir ek reprezant limem, me li ousi reflet neseriman proze sosial ki sa Leta-la finn adopte, e ki pou kontribie direkteman dan fason ki li pou devlop limem dan lavenir, atraver devlopman diver konpetans ki fer lobze bann laprantisaz skoler. Se sa bann mem konpetans-la ki determinn lansengman bann size ek bann konteni zeneral, transversal (siantifik, lingwistik, kiltirel, *etc.*) ek disiplinier ki ena dan program ek *syllabus* lekòl.

Dans Moris, dokiman *National Curriculum Framework*, ki finn rann piblik ek efektif an 2009, finn non selman mark enn moman ek enn lavansman inportan dan nou sistem edikatif; li finn ousi exprim dezir Leta pou presiz ban diferan lobzektif ledikasion atraver lelaborasion enn zouti konple, koeran ek kler, ki orient ek gid bann diferan demars edikatif dan Moris. Dan enn premie tan, sa *curriculum*-la pa finn modifie lalis size (“*subject-grid*”) ki lekòl propoze, bien ki li finn permet introdwir klas *Information Technology* pou amenn bann zanfan devlop enn konpreansion ek enn litalizasion de-baz bann zouti informatik. Nou kone toutfwa ki enn sistem edikatif, li enn strikir dinamik, presizeman parski li bizin akomod ek reponn enn sertin nonb demann ek defi sosial ek nasional. Dan sa lozik-la, enn *curriculum* li ousi li enn obze dinamik. Se dayer seki explik ek zistifie enn sanzman alafwa konsekan ek istorik dan *National Curriculum Framework* anviger apartir 2012: lintroduksion lang Kreol Morisien dan lekòl. Sa desizyon-la an lien avek evolision nou pei ki finn abord enn lot letap so lexisans ek so devlopman kan li finn rant dan enn

peryod post-kolonial. Donk, li ena boukou rezonans ek implikasyon pou nou sosiete parski sa lang-la, li non selman enn realite dan fonksionnman lansanb lakominote ek dan lavi sak individu, me li ousi ena enn porte nasional inkontestab.

Par ayer, li nesese prezise ki, dans so lesans mem, enn *curriculum*, se enn zouti esansiel planifikasyon pedagozik. Li permet sitie ek evalie bann implikasyon pedagozik ki antour swa ek metodoloji lansengman bann diferan size dan lekol. Li ousi tenir an kont proses laprantisaz ek devlopman kognitif bann zanfan. Par konsekan, pa kapav rezim enn *curriculum* a enn deba politik, sosiolojik, (milti)kiltirel ou psikolojik, me li sitie li dan interseksyon sa bann diferan diskour-la. Enn *curriculum*, li ousi inklir enn par reflexion kognitif, pedagozik ek didaktik. Li ane efe formil enn reflexion lor seki bann size reprezante dan proze edikatif ki pe met an plas, an mem tan ki li pran kont lidantite ek profil bann aprenan et spesifisite bann konteni laprantisaz. Par konsekan, kan nou pe koz Kreol Morisien isi, nou pe koz enn nouvo size ki pe rant dan lekol, wi, me nou pe ousi koz lang maternel enn gran nonb aprenan ki pe azout li avek enn palet lezot langaz ek lezot size. Sa fenomenn-la modifie fondamantalman rapor ki bann zelev devlope avek lekol ek bann konteni laprantisaz.

Li donk nesese ki nou rapel, dan sa dokiman-la, bann rezon lintrodiksyon Kreol Morisien dan lekol primer ek ki nou reflesi lor so implikasyon pou bann zelev ek zot laprantisaz, avan ki nou etabli so silabus pou lansengman. Pou fer sa, nou pou konsider plizier diferan perspektiv ki zistifie ek/ou explik valer ek porte sa lamenezman-la:

- a. perspektiv **psikolojik ek afektif**, ki soulign linportans *transform lekol primer an enn lanvironman akeyan, sin ek ekilibre* pou tou nou zelev ;
- b. perspektiv **istorik ek antropolojik**, ki rekonet *lexistans kominote kreol dan Leta-nasion Moris ek so drwa a bann dibien sinbolik ek kiltirel* kouma “langaz ancestral”;
- c. perspektiv **drwa lingwistik**, ki insiste lor *rekonesans ziridik drwa bann individu ek bann group pou ena ek servi zot langaz dan bann linstans Leta* ;
- d. perspektiv **politik**, ki defann bann lobzektif *konstriksyon enn nasion ek devlopman enn konsians sitwayin* ;

- e. perspektiv **sosio-ekonomik ek kestion zistis sosial**, ki met an-avan *rekonesans ek valorizasion kiltir popiler*, ki souvan marzinalize dan sistem edikatif (notaman dan bann pei ansienman kolonize) o-profi enn elit sosial ;
- f. perspektiv **kognitif**, ki defann *linportans lang maternel bann aprenan, kouma enn zouti esansiel ek indisponsab dan bann laprantisak skoler ek dan tou proses devlopman kognitif*.

2.1. Perspektiv psikolojik ek afektif: Kreol Morisien, enn pon ant lakaz ek lekol

Lantre dan lekol konstitie enn moman delika ek inportan dan lavi tou zanfan. An-fet, gran mazorite bann zanfan fier ek kontan pou vinn lekol, mem si zot pankor plennman konsian ki savedir ; se enn letap ki amenn anmemtan eksitasion, antisipasion, me parfwa ousi apreansion. Bann premie pa enn zanfan dan lekol, zot donk krisial pou laswit so skolarite ek pou so adaptasion dan lanvironnman skoler, kot so rol ek so plas pa parey kouma dan so lanvironnman familial. Kan enn zanfan rant lekol, so lavi sanze: li konfronte avek enn nouvo lespas, avek bann nouvo norm sosial, avek enn nouvo definision limem antan ki zelev, fas avek bann lezot zelev ek fas avek enn group adilt (profeser, met dekol, *etc.*). Par konsekan, **lekol redefini sitiasion enn zanfan** ek reorganiz so bann reper afektif, relasionel, sosial, *etc.* Sa peryod instabilite ek adaptasion la, li inevitab e li plizoumwin long depandan bann zanfan; li ousi enn peryod bien delika ek frazil. Lekol, se enn lemond ki diferan depi lakaz, ek tranzision ki enn zanfan bizin fer ant sa de lespas-la konport bann risk ki zanfan-la pa santi li dan so plas. Se pou sa rezon-la ki lakey bann zanfan dan lekol ena enn valer krisial: li inportan met zot alez ek fer zot santi ki zot dan zot plas la. Se enn moman ki bizin planifie avek atansyon ek swin.

Or, enn bann mwayin pou asir sa lakey-la, se etabli **enn pon ant lakaz ek lekol atraver langaz** ki bann zanfan deza pe koze dan zot fami. An-efe, Kreol Morisien li premie lang sosyalizasion laplipar bann zanfan morisien. Se langaz dan ki zot viv ek se langaz ki zot servi pou konstrir zot bann interaksion, dekrir zot lanvironnman ek rakont zot lexperyans: se zot prinsipal zouti pou konpran zot lantouraz ek rant an kontak avek li. Donk, li lezitim ek inportan ki bann zanfan

retrouv ek itiliz sa langaz-la dan lespas lekòl, non pa avek laper ou enn santiman inferyorite, me avek liberte ek konviksion ki langaz ki zot servi valorize par lekòl. Kan enn zanfan pe kapav servi, explwat ek explor so lang maternel, se lansanb bann experyans et bann reper ki sa langaz-la veikile dan so lavi ek dan so bann interaksion, ki li pou kapav amenn avek li dan lekòl. Prezans Kreol Morisien dan lanvironnman skoler pou ou si permet ki bann zanfan ki plis intimide pou vinn lekòl ek pas tou zot lazourne la, santi zot bien akeyi. Sa premie santiman-la kapital pou ki zanfan-la fer lekòl konfians ek fer limem konfians pou li vinn enn bon zelev. A lon term, li ou si kapital pou so lafami ek pou nou pei, parski souvan, se bann premie interaksion ant enn zanfan ek lekòl ki determinn so adaptasion dan sa sistem la.

Prezans Kreol Morisien dan lekòl, li pou ou si **diminie risk ki nou sistem ledikasion** – kot lansengman ek laprantisaz fer ofisielman an Angle – **vinn enn lespas alienasion ou marzinalizasion** akòz bann fenomenn diskriminasion lingwistik. O-kontrer, li pou konsolid dimansyon inklizif ek demokratik dan ledikasion, seki pou permet lekòl met tou zanfan lor enn mem pie degalite. An-efe, lakey enn zanfan dan so lanvironnman skoler atraver mem langaz ki li servi lakaz prokir zanfan-la enn santiman sekirite ek fasilite miz-an-plas bann stratezi reperaz et adaptasion esansiel pour ki bann zanfan devlop enn rapor sin ek efikas avek lekòl. Or, si lekòl pa etabli sa pon-la avek lakaz, li pran risk ki bann zanfan pertirbe ek pa santi zot pare pou bann laprantisaz. Enn zanfan ki pa bien akeyi dan lekòl kapav santi li kouman enn etranze dan sa lanvironnman-la, ek sa santiman-la kapav afekte manier ki li get limem an tan ki zelev ek aprenan. Or, Kreol Morisien antan ki premie lang sosyalizasion nou bann zanfan ena sa potansiel pou asir enn pasaz pozitif ant lakaz ek lekòl ek, an konsekans, prezerv lekilib psiko-afektif bann zanfan dan zot nouvo lanvironnman skoler.

2.2 Perspektiv istorik ek antropozik: Kreol Morisien, enn langaz ansestral ek enn dibien sinbolik

Priz-an-kont Kreol Morisien dan *curriculum* nasional, se enn mezir ki ena enn linpak lor sitiasion, reprezantasion ek rol langaz dan lekòl. Nou kone ki dan sik primer, ena de lang ki

obligatwar – Angle ek Franse – me ki lekòl, li ou si propoz plizier lang opsyonel: Arab, Hindi, Mandarin, Marathi, Ourdou, Tamil, Telegou. Prezans otan lang dan lekòl, li enn bann rises ek spesifisite nou sistem ledikasyon, enn spesifisite ki indisosyab avek profil ek realite lingwistik nou sosyete miltikiltirel ek miltiling. An-efe, tou bann lang opsyonel – ek osi enn lang obligatwar – ki nou retrouve dan lekòl ena enn lien direk avek listwar nou pei ek listwar bann diferan group etnik e kiltirel ki form nasyon morisien zordi. Nou pei Moris retrouv li dan lakrwaze bann kontinan e se dan sa lespas-la ki plizier popilasyon migran finn zwenn ek finn rekonstitie sertain zot bann reper kiltirel, anmemtan ki zot finn konstrir enn nouvo nasyon. Atraver listwar donk, sak group finn anrasi lespas morisien avek so bann leksyon kiltirel, so bann pratik kominoter, so langaz, *etc.* Seki fer lintere tou sa bann dibien sinbolik ki finn konserve ek proteze pandan otan lane, se ki, dan enn sosyete miltikiltirel, zot ena enn doub fonksion: zot **konstitie bann eleman idantiter** pou bann diferan group kiltirel ek **fer parti leritaz ki listwar finn leg** nou pei atraver sa bann group-la; zot ou si **angaze dan enn proses metisaz** ki fer bann nouvo form ekspresyon kiltirel ki prop a Moris pran nesans.

Se pou sa rezon-la ki bann lang dan lekòl ranpli plis ki enn fonksion sosyalizasyon. Zot ou si inkliir, dan enn fason ou enn lot, enn dimansyon idantiter bien for, ki zistifie par lefet ki zot ena stati **swa lang ansestral, swa lang-leritaz, swa lang kominoter ou vernakiler**. An-fet, dan Moris, bann lang, se bann **dibien sinbolik** ki ena enn valer antropozik alafwa inportan ek delika, non selman dan manier ki bann diferan group konstitie zot antan ki kominote kiltirel, me ou si dan manier ki zot integre zot dan lespas nasional. Or, labsans ofisiel Kreol Morisien dan program edikatif ek *curriculum* nasional, notaman apre lindepandans ou depi lintroduksion bann lang oriental dan lekòl, finn reprezant pandan boukou lane enn anomali nou sistem ek enn linzistis vizavi bann dimoun ki idantifie zot avek sa langaz-la dan so dimansyon ansestral ek/ou kominoter. Nou pei koz isi spesifikman lakominote kreol dan Moris, ki desandan esklav ek ki finn plizoumwin metise depi peryod kolonizasyon ziska zordi. Nou pa bliye, an-efe, ki Moris enn ansien sosyete plantasyon ki finn konstrir lor enn model sosyal yerarsik, ek ki finn gard bann tras bien pregnan so pase kolonial, dan manier ki li finn devlope ekonomikman ek sosyalman par exanp. Or, atraver listwar nou pei, nou konstata ki kominote bann desandan esklav finn pandan lontan res a lekar sa devlopman-la; zordi li pa fasil pou bann dimoun sa kominote-la pou

konstrir zot enn plas, enn rol ek enn limaz valorizan dan nou sosiete. Pourtan, li vital ki zot resi fer li, mem si sa sanzman ver enn sosiete ki pli zis ek pli ekitab implik enn proze sosial inportan. Bann inisiativ kouma *Equal Opportunity Bill* ou *Truth and Justice Commission* fer parti sa proze-la. **Legalite ant tou bann kominote dan Moris pa enn kestion opsyon me enn kestion drwa imin.**

Lekite ek lazistis sosial dan enn pei pas ousi par rekonesans bann diferan group ki existe ek par rekonesans zot evolision ek zot kontribision dan sosiete kot zot viv. Or, nou kone ki bann langaz kreol, de manier zeneral, finn pran nesans dan bann sosiete esklavazis, dan bann kontex kot langaz bann esklav ti finn konfiske ek zot finn oblize invariant enn nouvo langaz pou kominike avek bann kolon ek ant zot mem. Langaz Kreol Morisien, li pa enn eksepsyon : li finn pran nesans pandan peryod lesklavaz dan Moris ek se bann desandan esklav ki finn asir transmision ek prezervasion sa langaz-la, antan ki lang ansestral ek kominoter, avan ki Kreol vinn enn lang veikiler ant bann diferan kominote dan pei, ek enn sinbol linite nasional. Par konsekan, li lezitim ki lakominote kreol idantifie li avek langaz Kreol Morisien, lor plan kiltirel ek etnik. Dayer, introdiksyon langaz Kreol Morisien dan lekol, li laboutisman langazman kontini ki sartin individu ek asosiyasyon sosio-kiltirel finn ena avek enn lobzektif reklamasyon ek reparasyon. Or, lekol ena enn gran rol pou li zwe dan realizasyon sa proze sosial la. E zordi, se ousi dan sa lozik rekonesans ek reparasyon la ki Kreol Morisien pe rant dan lekol antan ki **“langaz ansestral” “at par with other ancestral languages.”** Sa desizyon-la permet onor demann kominote kreol ki revandik langaz Kreol Morisien kouma so “langaz ansestral” parski se zot aryer gran-dimounn ek zot zanfann ki finn invariant ek gradielman koumans koz sa langaz-la. Deryer rekonesans Kreol Morisien, ena rekonesans sinbolik lapor kominote kreol dan konstruksyon nou nasion. Istorikman ek antropozikman, **langaz Kreol Morisien, li enn dibien kiltirel inegale ek inegalab ki bann esklav ek zot zanfann finn donn sa pei-la** ek so popilasyon.

Dan sa sans-la, introdiksyon Kreol Morisien dan lekol pa vinn neserman remet an kestion plas bann diferan langaz deza prezan dan *curriculum*, me li retabli enn lekilib ant lansengman bann size-langaz, zot reprezantasyon ek zot fonksyon dan lasosiete. Kreol Morisien pe anfin gagn enn

plas lezitim dan lekòl, antan ki enn lang opsyonel, akote sa wit lezot lang opsyonel ki lekòl ofer ek ki bann fami kapav swazir pou zot zanfan.

Anfin, nou ousi bizin dir ki introdiskion langaz Kreol Morisien dan lekòl li enn bon pa ver proteksion diversite lingwistik.

2.3 Perspektiv drwa lingwistik: Kreol Morisien, enn kestion drwa egal

Konstitisyon Moris afirm legalite tou individi ki finn ne lor teritwar nasional morisien e/ou ki sitwayin nou pei, san okenn diskriminasyon ou distinksyon lor baz ras, kast, lopinyon politik, kouler lapo, ledikasyon ek nivo sosyal, sex, *etc.* Sa drwa konstitisyonel-la, li repran enn bon nomb eleman ki trouv dan deziem lartik Deklarasyon bann Drwa Imin ki finn formile an 1948. An-efe, antan ki manb *United Nations*, Repiblik Moris enn aderan Sart bann Drwa Imin; par konsekan, li finn pran enn langazman inportan vizavi lakominote internasyonal pou respekte bann kloz sa sart-la. Or, drwa ek lakse avek langaz, li fer parti bann drwa imin fondamantal; selman, bann realite politik, sosiolojik, ekonomik, kiltirel, *etc.* pa touzour akord mem rekonesans bann diferan langaz ki prezan lor enn mem teritwar. Toulezour, atraver lemond, sertain kominote lingwistik retrouv zot marzinalize ek defavorize par bann institisyon akòz zot pa ena liberte servi zot langaz pou gagn akse sertain servis esansyel kouman ledikasyon, lasante ou lazistis ou pou zot evolue dan sertain domenn, kouman domenn profesyonel, sosyal, sientifik, *etc.*) Se pou sa rezon-la preziman ki, an 1996, bann exper lor kestion drwa lingwistik finn zwenn dan Barselonn, pou elabor dokiman Deklarasyon bann Drwa Lingwistik, ki zordi enn dokiman referans an seki konsern zestion, devlopman, prezervasyon ek lakse bann langaz atraver lemond.

Tou individi imin ena drwa langaz antan ki enn fakilte pou koze ek kominike avek so lanvironnman. Tou individi imin ena ousi drwa ena so lang pou li, ki permet li evolue ek sosyalize dan so kominote lingwistik. Deziem lartik Deklarasyon bann Drwa lingwistik stipile ki **rekonesans kominote lingwistik enn dimoun konstitie enn drwa inalienab ki bizin kapav exerse dan tou sityasyon.** Se lafami antan ki institisyon sosyal ki responsab pou donn sak zanfan

enn lang – ki nou apel lang maternel – ek permet li devlop sa langaz dan so lakaz ek dan so lantouraz direk. E, dapre Deklarasion bann Drwa Lingwistik, sa zanfan-la ena drwa koz ek servi so prop langaz an prive ek an piblik. Bilingwism ek multilingwism, setadir kapasite pou servi plis ki enn langaz, mem si li sertennman enn lavantaz ek enn rises pou tou zanfan, li pa responsabilite lafami : li plito responsabilite lekol pou devlop sa kompetans-la. Selman, lekol bizin fer li dan respe drwa lingwistik bann zanfan, setadir dan priz-an-kont zot lang maternel, ki enn zouti esansiel pou bann laprantisaz.

Prezans langaz Kreol Morisien dan lekol, li enn drwa pou tou lokiter sa lang-la. An-efe, lartik 8 Deklarasion bann Drwa Lingwistik dir ki tou kominote lingwistik ena drwa organiz ek zer bann resours ki pou permet li non selman garanti lutilizasion so langaz dan tou bann domenn sosial, me ou si asir transmision sa langaz-la. Or, pandan lontan, Kreol Morisien pa finn ena enn plas ofisiel dan lekol alor ki li langaz ki mazorite Morisien koze; sa fenomenn-la ti konstitie enn form diskriminasion kont lansanb sa kominote lingwistik-la, seki klerman enn transgresion Deklarasion bann Drwa Lingwistik. An-efe, dapre lartik 23 sa Deklarasion-la, ledikasion bizin ed favoriz enn lib expresion lingwistik ek kiltirel bann diferan kominote lingwistik ki ena lor enn teritwar; li bizin ou si kontribie dan mintien ek devlopman langaz ki bann kominote lingwistik lor sa teritwar-la koze. An-fet, ledikasion bizin o-servis diversite kiltirel ek lingwistik. Par ayer, lartik 25 sa mem Deklarasion-la klerman stipile ki tou kominote lingwistik ena drwa gagn akse bann resours ek materyel nesese pou atenn enn degre ki swetab pou bann lang pou tou nivo lansengman ki ena lor so teritwar: ansegnan forme, metod pedagozik apropiye, maniel, finansman, lespas ek lekipman, mwayin teknik tradisionel ek teknolojik depwint. An-som, an matier ledikasion, tou kominote lingwistik ena drwa gagn enn lansengman ki pou permet tou so bann manb akerir enn metriz total so prop lang de sort ki zot kapav itiliz li dan tou domenn aktivite.

An 1951, bann exper UNESCO ti zwenn pou enn Konferans dan Pari lor kestion langaz ki bizin servi dan ledikasion kot zot ti afirme ki langaz maternel reprezant meyer medium linstriksion. An 1953, UNESCO, pandan enn deziem konferans dan Pari touzour, ti reitere ki bann zanfan ki resevwar ledikasion dan enn lang ki pa zot lang maternel fer fas boukou difikilte dan lekol. An-

efe se atraver sa langaz-la ki bann zafan dekouver ek apropiye zot lanvironnman kiltirel; li ousi fasilite devlopman literesi ek laprantisaz bann diferan size; anplis tousa li permet zisteman etabli enn pon ant lakaz ek lekòl. Deza sa lepòk-la, UNESCO ti rekomand ki servi, otan ki posib, langaz lakaz (lang natif) bann zanfan pou linstriksion ek pou devlopman konpetans literesi. Sa rapòr-la ti ousi refit bann obzeksion ki ankor servi zordi-zour kont bann lang natif dan lekòl: setadir ki se bann lang ki pena gramè, ou bien ki zanfan deza konn servi zot, ou ankor ki laprantisaz lang maternel li enn obstak pou laprantisaz bann lang segond. Rapòr-la o-kontrer soulign le-fet ki tou langaz ena enn gramè – ekri ou non –, e ki bann zanfan ena boukou pou zot aprann lor zot prop langaz kan zot ariv lekòl. Si lekòl pa rekonet drwa enn zanfan pou li ena so lang maternel, ek si li pa met an plas bann dispozitif ki permet zanfan-la servi sa lang-la pou li metriz langaz-la pli bien ek pou li antreprann bann lezot laprantisaz skoler, li pe konfiske prinsipal zouti ki sa zanfan-la ena pou li panse ek pou li konpran ek apropiye li bann konteni program skoler. Dan enn lepòk kot pe met boukou laksan lor lekite ek legalite bann sans, nou kone ki bann zanfan ki koz inikman Kreol Morisien kan zot ariv lekòl defavorize dan zot parkour skoler ousi lontan ki zot lang maternel pena enn plas ofisiel dan *Curriculum*. Li inportan alor ki lekòl ed pou retabli enn zistis sosyal dan sa sans-la ousi.

Nou pa bliye ki Moris signater Konvansyon Drwa bann Zanfan ki finn ratifie an 1989. Ek la ousi, sa instriman devlopman mondial-la rebran dan enn manier ferm drwa bann zanfan pou grandi ek devlope dan langaz zot lafami ek zot kominote. Konvansyon-la deklare ousi ki tou zanfan ena drwa benefisye ledikasyon e ki sak zanfan ena drwa benefisye ledikasyon dan so langaz. (Not: Bien evidaman, sa bann kloz-la valab dan enn pei akondision ki pei-la ena kapasite donn sa bann drwa-la. Ena boukou pei Lafrik par exanp kot koz telman boukou langaz ki li pa paret posib pran bann dispozision pou ki sak zanfan al lekòl ek aprann dan so langaz. Dan nou pei mem, sa kloz-la pa ankor prezante pou vinn enn realite, mem a mwayin term.) Finn ena ousi enn seri rankont ek konsiltasyon dan kad gouvènans mondial depi Konferans Mondial lor Ledikasyon pou Tou Dimounn an 1990 dan Jomtien, Tayland, pou ankouraz ek pilot devlopman, nivo ek kalite lavi ek lape dirab dan lemond par ledikasyon. Dan ka Moris, gouvènman finn donn limem obzektif atenn ledikasyon iniversel dan bann dele ki finn deside dan sa bann forum-la, setadir ziska lane 2015.

2.4 Perspektiv politik: Kreol Morisien enn lang nasional ek enn lang sitwayin

Tou sa bann konsiderasion-la permet nou abord enn lot dimansion langaz Kreol Morisien, kan nou get depi pre so stati, so fonksion ek so litizasion dan Moris: dimansion politik et kestion konstriksion pou enn lidantite nasional. Kan nou revinn lor bann epizod listwar Moris ek ki nou konsider manier ki bann langaz finn evolue ek trouv zot plas dan bann diferan interaksion alafwa sosial ek kiltirel, nou pa kapav ignore zordi ki langaz Kreol Morisien, ki alabaz ti enn langaz kominoter vernakiler asosie a group bann desandan esklav, finn ousi vinn enn langaz transkominoter, donk veikiler; e ki zordi, se sa langaz-la preziseman ki garanti ek permet bann interaksion kotidien ant bann individi ki vinn depi bann diferan konpozant ki fer parti nasion morisien. Se dan sa sans-la preziseman ki nou dir ki langaz Kreol Morisien li ena omwin de prinsipal fonksion sosio-idantiter : li ena valer langaz ansestral pou kominote kreol dan Moris (*cf.* perspektiv istorik ek antropozik), ek li ousi posed enn dimansion federater ki bien inportan pou tou Morisien, independaman de zot kominote. Sa de fonksion-la pa kontradiktwar, zot pa neserman konplemanter non pli, me zot koresponn avek de realite bien tanzib ek bien inportan dan bann reprezantasion ek dan litalizasion ki bann lokiter langaz Kreol Morisien adopte.

Kreol Morisien permet exprim enn lidantite nasional ek enn lapartenans avek sa lidantite-la, alafwa lokalman ek internasionalman. Se ousi pou sa rezon-la ki li telman inportan ki lekol kapav ansengn sa lang-la. An-efe, nou pa bliye ki lekol, antan ki enn institision leta, bizin permet realiz enn *curriculum* nasional, donk enn proze sosial ki konsern konstriksion lanasion. Tou Morisien zordi koz Kreol Morisien ek idantifie zot avek sa langaz-la dan laplipar bann sitiasion lavi toulezour. Bien evidaman, multilingwism li ousi enn realite dan Moris (boukou Morisien koz plis ki enn langaz ki zot finn aprann ek ki zot servi dan diferan sitiasion ek pou diferan rezon), selman dan sa peizaz lingwistik kompleks ek inik ki nou retrouve isi, tou bann langaz pena mem valer ek mem fonksion sosial ek idantiter. An-fet, bann diferan langaz ena tandans swiv enn repartision fonksionel diglosik. Selman, langaz Kreol Morisien ena enn plas bien partikilie dan sa konfigirasion-la parski li premie langaz laplipar dimounn ; andotmo, savedir ki laplipar

Morisien dabor aprann koz Kreol Morisien, avan zot aprann enn lot langaz – otreman-di, souvan, si enn Morisien koz enn sel langaz, sa langaz-la se Kreol Morisien.

An-fet levolision langaz Kreol Morisien atraver listwar, li reprezantatif manier ki nou pei finn konn enn fenomenn kreolizasion ek finn gradielman permet bann diferan kiltir ek kominote trouv zot plas dan enn sel lespas nasional, ki definir li mem dan larankont ek dan ladiversite, e non dan konpartimantaz ek klwazonnman kiltirel. Amezir bann lane finn pase, langaz Kreol Morisien finn anrasi dan frotman ek interaksion avek bann lezot lang, ek zordi se lansanb realite ek lidantite morisien ki sa langaz-la exprime. Se koumsa ki Kreol Morisien finn vinn enn langaz transkominoter ek transkiltirel. Dan sa sans-la ousi, li finn vinn sinbol enn lidantite nasional postkolonial. **Kreol Morisien, se sel langaz ki tou Morisien koze e ki inik** a nou pei: se langaz Repiblik Moris, antan ki enn antite politik. Biensir, ena lezot pei kot koz enn langaz Kreol me li pa mem Kreol ki Kreol Morisien. Kreol Morisien, li donk enn term zenerik pou design Kreol lil Moris, Kreol lil Rodrig, Kreol lil Chagos ek Kreol lil Agalega ek Sin Brandon. Li fer referans nou **langaz nasional**, langaz ki reini ek feder tout lapopilasion. Sa fer ki kan pe met langaz Kreol dan lekol, se pa zis enn langaz opsonel ou ansestral ki pe rant dan lekol; se nou **lang nasional ki pe fer so premie pa ofisiel dan nou curriculum**.

Li evidan ousi, dan sa perspektiv-la, ki lansengnman Kreol Morisien dan lekol inklir enn dimansion sitwayin ki permet sistem ledikasion dan Moris met an-avan bann valer fondamantal ki konstitie fondasion enn pei demokratik ek defann legalite bann oportinite, bann drwa, ek lakse a bann diferan servis sosial. An-efe, ledikasion tini enn plas inportan dan zefor enn pei pou mintenir demokrasi ek fer sak dimounn benefisie sa. Kreol Morisien, se nou langaz nasional, ek laprantisaz sa langaz-la dan lekol pou permet bann zelev non selman devlop enn metriz langaz-la ek apropiye limem bann konteni kiltirel ki li veikile, me ousi devlop enn konsians sitwayin ek enn santiman apartenans dan nasion morisien.

2.5 Perspektiv sosio-ekonomik ek kestion zistis sosial: Kreol Morisien enn lang popiler

Lekol zwe enn gran rol dan fason ki enn Leta zer bann kestion ki lie avek problem inegalite ek stratifikasion sosial. An-efe, se enn linstitision ki kapav swa fabrik, mintenir ek perpetie bann inegalite – atraver enn *curriculum* ki verouy lakse lekol ek la-resit skoler –, swa remet an kestion bann dispozitif elitis ek retabli enn zistis sosial ki donn tou zanfan posibilite aksed, dann enn dimansion ekitab, ledikasion ek la-resit skoler. Dan enn repiblik demokratik kouma Moris, li esansiel ki tou dimounn ek tou group sosial benefisie plennman ledikasion ek devlopman. Sa, se enn bann defi mazer lekol, an partikile dan enn peryod kot sistem ekonomik mondial pe sibir bann konsekans devlopman kapitalism kot lekar sosio-ekonomik pe vinn deplizanpli inportan, ek bann linegalite pe aksantie, olie ki zot rezoud. An-efe, Mouvman Ledikasion pou Tou Dimounn, (*Education For All* (EFA), *Education Pour Tous* (EPT)), ki finn lanse Jomtien, an Tayland, pandan Konferans Mondial Ledikasion, an 1990, rekonet ek afirme ki ledikasion, se prinsipal instriman a nou dispozision pou konbat povrete ek inegalite dan devlopman. Dan nou pei notaman, finn met anplas enn program pou diminie ek prevenir lamizer (*Alleviation of Poverty Project*). Bann inisiativ parey, zot neserman inplik bann amenazman o-nivo *curriculum* skoler ousi. Se la ki introdikasion Kreol Morisien dan lekol zwe enn rol inportan dan perspektiv sosio-ekonomik ek dan bann kestion zistis sosial. Tou bann dimounn ki interese avek listwar nou ledikasion ou avek so lefikasite kone ki kestion langaz dan lekol fer deba depi lontan. Angle ek Franse, zot de langaz ki aprann dan enn manier iniversel, savedir ki tou zanfan aprann zot. Avan sa, ti ena lekol ki ti pe fonksionn dan toule de langaz, kouman lekol Jean Lebrun ki ti pe akeyir sirtou bann “gens de couleur”; ti ousi ena lekol ki ti pe fonksionn zis an Franse (lekol bann kolon Franse) e ti ena lekol ki ti pe fonksionn dan langaz kominoter bann zanfan ; sa bann langaz kominoter la ti “*medium of instruction*” dan sa bann lekol-la ; tou travay, tou devwar, tou explikasion, lavi dan lekol net ti pe deroul dan bann langaz kouma ourdou, goujerati ou tamoul, ki bann travayer Indien ti finn amenn avek zot. Me bien rapidman, finn met enn regleman ki exize ki Angle vinn langaz ofisiel dan lekol ek ki Franse ansegne ousi, me kouma “*a taught subject*”, e non kouman “*medium of instruction*”; kant-a bann lekol ki ti pe ansengn dan enn langaz indien, zot vinn bann “*Anglo-Indian schools*”.

Depi lindepandans, finn ena plizier rapor ki Leta finn komandite lor problem performans negatif lekòl dan Moris ek seki bizin ou kapav fer pou koriz sa (*cf.* F. Richard: 1975; V. Glover: 1983; R. Ramdoyal: 1990), me pa finn ena okenn sanzman veritab dan *curriculum* langaz depi sa ek dan pedagozi ki servi pou ansengn bann langaz malgre tou zefor ki finn fer. Azordi, desizion met Kreol Morisien dan lekòl pe azir kouman enn mezir **rekonesans lidantite lingwistik gran mazorite zelev**, seki pou fer zot santi zot an sekirite dan zot lidantite; **sa desizion-la pou ousi reabilit bann zanfan zot drwa lingwistik pou grandi, devlope, ek aprann bann konesans dan zot langaz**. An-efe, Kreol Morisien pa pe rant dan lekòl kouman enn langaz ki zis tolere – kouman ti leka ziska ler – me kouman enn langaz ki ansegne plenman kouma enn size, avek so profeser, so program, so liv, *etc.* Tou sa bann signal-la pou ede pou ki bann obstak psikolojik aplani e ki bann zanfan plis kapav abòrd ek antreprann bann aprantisaz skoler. An-efe, labsans Kreol Morisien dan lekòl ziska prezan ti konstitie enn form diskriminasion vizavi tou bann zanfan ki koz Kreol Morisien kot zot, ek sa ti pe favoriz devlopman enn lelit skoler, ek par extansion, sosial. Lintrodiksyon Kreol Morisien dan *curriculum* nasional pou o-kontrer permet akeyi tou zanfan dan lekòl, indepandan de zot lapartenans sosial, ek donn zot bann sans pli egal pou antreprann bann laprantisaz skoler. Sa desizion-la toutfwa, li pa enn inpozision ni enn obligasyon. Bann paran pou kapav swazir si zot zanfan pou fer Kreol Morisien lekòl ou pa.

Lintrodiksyon Kreol Morisien dan lekòl, se ousi lintrodiksyon enn langaz popiler dan lesplas skoler seki, pou nou sistem edikatif, konstitie enn letap bien inportan dan demokratizasyon ledikasyon. An-som, sa desizion-la signifiek ki lekòl akeyir *tou* zanfan e ki kiltir popiler li ousi ena so plas dan bann laprantisaz. Nou kone, an-efe, ki langaz li prinsipal mod transmisyon bann mod-de-vi (“*patterns of living*”); prezans Kreol Morisien dan lekòl pou permet reabilit lexperyans ek manier-de-viv tou bann zanfan dan klas, ek sa pou permet zot exprim zot lidantite, zot krwayans, zot fasonpanse, ek zot bann valer. Sa, li ankor pli inportan dan enn pei ansienman kolonize, kot langaz bann ansien pwisans kolonial (Angle ek Franse) touzour konsidere kouma bann lang-deprestiz. Kreol Morisien, antan ki enn langaz popiler, dan lekòl, permet devlop enn formil edikatif ki pli adapte pou nou realite sosial; anmemtan li permet asir, a-lon-term, ki bann zanfan pran enn meyer depar dan lekòl ek dan bann laprantisaz.

2.6 Perspektiv pedagogik ek kognitif: Kreol Morisien enn zouti esansiel pou bann laprantisaz

Langaz ena enn plas santral ek zwe enn rol kapital dan enn sistem edikatif. An-efe se par langaz ki nou kominike, se atraver langaz ki nou vinn enn individi dan enn sosiete, ki nou konpran ek transmet bann konsepsyon ek bann lide, ki nou aprann lir ekrir ek enn kantite lezot kitsoz, ki nou pans demin ek rapel yer; se atraver langaz ki nou mobiliz nou lintelizans ek devlop li, ki nou aprann reflesi lor bann sitiasion. Langaz enn zouti formidab. Li permet nou koze, li permet nou panse, li permet nou azir. Li bien inportan realize ki ziska ler nou lekol finn nek montre bann langaz ki zanfan pa konn koze. Or-donk, kan Kreol Morisien pe rant dan lekol, se lang maternel bann zanfan ki pe introdri. Sa oule dir ki bann zanfan pa bizin aprann li kouman zot bizin aprann Angle ou Franse. Zot deza konn dir ek fer boukou kitsoz dan sa langaz-la. Se langaz dan ki zot viv ek interazir avek dimounn dan zot lantouraz. Dan sa ka-la, kifer bizin montre li? Se kestion ki boukou dimounn poze.

Kan ansengn enn lang maternel dan enn sistem edikatif – seki fer dan tou pei ki avanse dan lemond – li ansegn pou ki zelev devlop davantaz zot kapasite esanze ek kominike avek lezot dimounn, dan enn gran varyete sitiasion, pou enn diversite rezon. An lang maternel, li pa aprann kouma dezign bann kitsoz, li toutswit fer “*quality learning*”. Li aprann bann konvansyon ki bizin respekte kan pe koze dan enn group dan kad enn klas: res trankil kan enn lot zelev pe koze; ekout seki li pe dir; dir enn kitsoz apre an retour; li aprann diriz realizasion enn travay ki li pe fer avek enn ou plizier lezot kamarad; explike ki manier li finn prosede pou fer enn travay; *etc.* Me lavantaz aprann enn langaz maternel, li pa aret la. Enn langaz, li enn zouti ki oper avek bann sinbol ek bann sign pou ki nou prodwir bann lide ek travay lor bann panse-la dan nou latet. Langaz li enn zouti pwisan pou devlop memwar ek lintelizans, ogmant konesans, kapasite rezon, *etc.* **Devlop langaz maternel dan lekol, se devlop kapasite intelektiel** bann zanfan, aprann zot servi bann metod pou diferan sitiasion ek domenn konesans. Se kifer UNESCO, Lorganizasion Nasion Zini pou Ledikasion, rekomann ki bann pei ki kapav fer li, donn bann zanfan ledikasion dan zot lang maternel. Isi dan Moris, nou pa finn ariv stad donn ledikasion

bann zanfan dan zot langaz, me li enn gran progre ki pe fer kan pe prevwar enn klas Kreol Morisien ki ninport ki zelev, dan ninport ki lekòl, pou kapav swiv. Dan sa klas-la, zot pa pou bizin aprann bann mo swa bann konzigezon verb, bann striktir fraz tousa, (zot pou dekouver ki zot deza konn tousa-la, pou Kreol Morisien); zot pou aprann koze, ekoute pou fer zot lintelizans travay ek devlop zot kreativite. Pou lemoman, olie zot servi zot kapasite pou reflesi lor seki zot pe konpran ek anvè dir, zot fini zot kapasite konsantrasyon lor sey kapte enn-de mo ek devine apartir la seki pe dir zot; e kant-a koze, zot trouv sa bien konplike. Lintelizans boukou zanfan res setif, parski zot pa ena kapasite pou koze ek reflesi dan Angle ou dan Franse; dan klas Kreol Morisien, zot pou santi enn liberte pou koze, argimante, panse, imazine... Nou pa bliye nonpli lot dimansyon ki interesan ek potansielman profitab pou tou zanfan, se ki klas Kreol Morisien, li pou enn klas kot pou ankouraz bann zanfan pran laparòl, koze. Si zot rod zot bann paròl ek paret pe gagn difikilte, li pa pou akòz langaz me parski zot pou pe reflesi, ek reflesi, panse, pou bann zanfan sa laz-la, li deza vèdir panse dan langaz, avèk bann mo. An kler sèvedir ki klas Kreol Morisien pou ed bann zanfan devlop enn latitud reflexif ki pou fer zot devlop zot lintelizans. Sa pou kapav konbat lekskizyon, enn ekskizyon edikatif ki souvan vinn enn ekskizyon sosyal. **Klas Kreol Morisien pou asosie sekirite lingwistik ek “cognitive empowerment”** gras-a litalizasyon lang maternel; sa pou permet nou lekòl al vè enn nouvo paradigme aprann par konpreansyon ek rezonman.

Enn domèn laprantisaz ki nou viz pou ameliore avèk nouvo politik langaz dan lekòl ki pe vini, **se literesi**. Lefèt ki zanfan-la aprann lir ek ekri an Kreol Morisien ek ki insi li aplik prinsip “enn son - enn let”, pou ed li transfer sa konpreansyon ek sa konesans-la dan bann lezot langaz dan ki li importan ki li vinn “literate”. An Angleter, dan bann lane 70, ti finn enan enn propozisyon bien serye ki ti fer pou ki bann zanfan aprann lir ek ekri Angle dan enn version pli “sistematik” ek simplifè, ki ti baze notaman lor sa prinsip korespondans grafi-foni-la. Kreol Morisien, parski li enn langaz ki ase nouvo par rapor a bann langaz ki ena enn gran patrimwonn ekri, ena **enn pli gran transparans** ant so kod oral ek so kod ekri. Sa pou definitivman ed bann zanfan ki fer sa langaz-la vinn bann lekter e bann skriptè konpetan. E enn fwa ki zot finn asimil prinsip-la ek akerir sa “*skill*”-la, li pou pli fasil pou zot transfer ou zeneraliz prinsip-la dan bann lezot lang. Antretan klas Kreol Morisien pou ed bann zanfan ki pe aprann lir an Kreol Morisien fer bien dan

bann lezot size lekòl. Dan sa sans-la, klas Kreol, mem dans so formil aktiel, pou deza permet fer lesek skoler rekile.

Lintrodiksyon Kreol Morisien dan lekòl pa sanz *curriculum* santral, avek so de lang obligatwar ek so bann “core subjects”. An revans, li riske sanz fondamantalman rapòr ki tou dimounn dan lekòl – zelev, profeser, metdekòl, *etc.* – ena avek Kreol Morisien kouma enn langaz ki ena enn valèr ek merit enn plas onorab ek santral dan bann sfer formasyon ek ledikasyon. Sa nouvo rapòr-la, nou kapav espere, pou dinamiz lansengman ek laprantisaz tou size dan lekòl. Pandan Konferans Jomtien, finn souligne ki se lekòl primer ki donn laplipar dimounn bann baz esansiel pou ki zot kapav kontinie aprann ek form zot tout long zot lavi. Finn met laksan sirtou lor bann zouti esansiel kouma alfabetizasyon ek ekspresyon oral ki permet bann lezot aprantisaz ek donk reprezant fondasyon ou baz ledikasyon.

Li enn fe ki bann zanfan fer fas bann difikilte konpreasyon ek konseptializasyon dan bann size kouma matematik ou sians parski zot pa kapav reflesi dan langaz dan ki pe demann zot fer sa. Ek mem kan profeser explik an Kreol Morisien, li pa finn forme pou fer li ek langaz-la pa finn ekipe pou li servi dan sa fonksyon-la. Alor mem si Kreol Morisien pa pe vinn “*medium of instruction*”, klas Kreol Morisien pou **enn lespas kot bann zanfan pou kapav koz ek partaz** lor seki zot aprann dan lezot size, dir seki zot finn kontan, seki zot finn konpran e trouv fasil ou seki okontrer zot trouv difisil e pa bien kontan ou konpran. Sa, li pou enn kitsoz inik ki ena enn gran valèr. **Kan enn zelev koumans koz lor seki li finn aprann ou pe aprann**, lor kouma fer enn devwar, tousa-la, li pe **devlop so kapasite metakognitif** ek sa kapasite-la pou fer li vinn pli intelizan pou aprann. Dan sa sans-la, klas Kreol Morisien pou ed fer lekòl ranpli so rol pli bien ek donn tou zanfan bann mwayin pou reisi bann aprantisaz ki inportan ek ki pou servi zot tout long zot lavi. Nou lekòl pe fer enn pa an avan pou ed fer “*Education for All*” ek “*Equal Opportunity Bill*” finn enn realite.

Pou konklir, Kreol Morisien, langaz ansestral kominote kreol, ki finn vinn langaz nasional tout lakominote morisienn, pe rant dan lekòl kouman enn lang opsyonel. Sa, se enn premie pa ki nou sistem edikatif pe fer pou **asir enn meyer ekite tou zanfan**. Anmemtan, sa pou aport nou

boukou pou observe, seye, reflesi ek planifie devan. An-efe dan sink sis z-an, nou pou kapav fer enn premie bilan, evalie ki sa pou finn raport nou bann zanfan ek pran bann desizion an konsekans :

- Eski pou bizin mintenir Kreol Morisien kouma enn lang opsionel ou eski nou pou bizin anvisaz ansengn li kouma enn lang maternel ki tou zanfan pou aprann?
- Eski, alaswit inklizyon formel Kreol Morisien dan nou sistem edikatif, nou pa pou bizin repans totalman nou model *curriculum* ek pedagozi lansengnman pou skolarite primer ek preprimer?
- Eski li pou vinn “*medium of instruction*” pou sertenn size (pou enn parti skolarite primer)? Selon ki formil ek dan ki perspektiv?
- Dan ki mezir eski lansengnman Kreol Morisien kapav ed pou konstrir enn santiman for dapartenans a nou pei Moris, e konstrir bann valer ki pou simant nasion morisien?

Ena bien lezot kestion me li tro boner pou ki nou aret nou lor la pou lemoman. Anou sinpleman antisipe ki lintrodiksyon Kreol Morisien dan lekol pou fer baryer emosyonel pou aprann silabus lekol tonbe, ek pou donn mwayin zanfan devlop literesi ek zot kapasite pou reflesi. Sa, li deza enn enn bien zoli program. E nou pa bliye ki kan lekol reisi enn kitsoz, se enn gin pou lavi net, pou so bann zelev.

Syllabus pou Kreol Morisien

Standard I ek standard II	
K1	Devlop enn sansibilite pou liniver bann son
	k1 Disteng bann son dan enn lanvironnman partikilie, lokaliz zot, idantifie zot, imit zot, <i>etc.</i> (diferan zwawo, sigal, krapo, divan dan pie, kanet tape, dimounn pe koze, marse, <i>etc.</i>)
	Disteng ant son ki prodir par bann imin ek lezot son (bann son anvironan ou bann son ki prodir par kontak diferan obze v/s klak ledwa, fer son ar labous, tap lame ou lipie, <i>etc.</i>)
	Disteng ant son langaz ek lezot son imin (ex: tir enn ler, klakman lalang, <i>etc.</i> konpare avek bann brib eleman langaz)
	k2 Montre lintere pou bann text ki dir, resite, sante (parol, ritm, debi, ton lavwa, sinifikasion, lefe spesial sonor, <i>etc.</i>) e gradielman interpret zot ou fer bann lezot prodiktion apartir la (desin, mim, <i>etc.</i>)
	Zwe ar ritm, lavwa, rim, <i>etc.</i> Partisip dan bann zwe ki baze lor son ou servi bann son.
K2	Langaz pou sosyalize, kominike ek azir
	k1 Pran konsians bann izaz langaz dan lavi toulezour ek devlop konpetans pou vinn enn izaze langaz efikas.
	Aprann respekte bann konvansyon sosial (dir “ <i>Bonzour</i> ”, demann permision, respekte sakenn so tour koze, prezant exkiz pou so retar, <i>etc.</i>).
	Rekonet bann lapel non verbal ouswa verbal pou partisip dan enn esanz ek reazir dan enn manier apropiye.
	Deplizanpli servi langaz pou regle bann konfli. (ex: Demann enn tipe plis plas pou desine; demande olie aras enn kreyon ki enn kamarad pe servi, <i>etc.</i>).
	Koumans donn bann rezon pou so bann desizion ek so bann aksion.
	k2 Devlop enn lintere pou servi langaz pou konstrir bann relasyon ek interazir avek diferan interlokiter individiel ou kolektif.
	Fer atansyon bann bezwin so (bann) interlokiter kan li pe koze ek, par exanp, donn linformasyon kan li introdri enn tem: “ <i>Mo marenn ti vinn lakaz yer. Li finn donn mwa dis rounpi. To le mo aste enn gato pou twa ousi?</i> ”
	Idantifie globalman tem enn konversasyon, enn esanz kot li enn partisipan ek adopte enn konportman langazie apropiye.
	Rekonet ek pran kont lobzektif konversasyon ou esanz ek so valer ek linportans pou bann diferan partisipan.

	<p>k3 Amelior, afinn so kapasite pran par dan bann konversasion/esanz</p> <p>Konn gradielman demar ou rant dan enn konversasion/esanz dan enn fason apropiye depandan diferan paramet sitiason-la: ki sann la pe pran par dan konversasion (zot idantite, zot tit, <i>etc.</i>)? kot konversasion-la pe deroule ? dan ki kontext, ki size konversasion-la? <i>etc.</i></p> <p>Konn sorti depi dan enn konversasion ou enn esanz dan enn fason apropiye selon bann dimounn ki pe pran par ek dan esanz-la ek fonksion-la.</p> <p>Partisip de manier apropiye dan bann evennman langazie /aktivite langaz dan klas (diskision, konversasion, resi).</p> <p>Fer resi enn evennman ki li finn temwagne ou dan ki li finn pran par (ex: al enn batem, get enn lekours siklis pase, tir delo depi dan bato, ras plan pistas, rekolte zariko; al avek so mama ou so papa dan so travay ek rakonte, <i>etc.</i>)</p> <p>Fer enn resi lor limem depi so lexperyans ou depi seki finn rakont li.</p>
<p>K3</p>	<p>Langaz pou devlop kapasite panse</p> <p>k1 Koze pou kontrole, “monitor” , sonde ...</p> <p>Kontrol enn aktivite ki li pe fer, enn prodiksion spontane avek langaz. (“<i>Aster, mo pou fer so lizie rouz ...</i>”)</p> <p>Servi langaz kouma enn protokol predefini pou akonplir enn operasion, rezoud enn problem. (ex: “<i>A</i>”, <i>pou mo tras A, mo fer enn baton traver, fer enn lot baton traver, zot pwint bizin zwenn, koup avek enn lalinn.</i>)</p> <p>Exprim bann rezon pou bann “<i>moves</i>”, bann desizion dan kad solision enn problem. (ex: “<i>Sann bout-la, bizin met li isi; li al dan kwin isi, isi bout lagel krokodil, isi sa fler-la dan delo.</i>”)</p> <p>Servi langaz pou explike, dimande, konpare, panse a-ot-vwa, infere, antisipe, predir, <i>etc.</i></p> <p>k2 Koze pou fer enn travay an kolaborasion avanse.</p> <p>Koze pou partisip dan enn aktivite ki bizin fer an group (tom dakor lor ki travay bizin fer, demann ki bizin pou fer travay-la, diskite ki manier pou koumanse, demann linformasion, eklersisman, <i>etc.</i>).</p> <p>Explike, prezante ki manier li ek so group finn fer enn travay.</p> <p>Propoz bann alternativ letan pe sey rezoud enn problem. (“<i>Anou pran nou kaye, nou al kot tablo, lerla nou pou trouve bien.</i>”)</p> <p>k3 Koze pou verbaliz bann rapor ant bann obze, bann fe, etc.</p> <p>Exprim bann rapor ant bann obze (ex: “<i>Sann-la, li al isi; ble avek ble.</i>”)</p> <p>Fer bann prediksion sinp (ex: “<i>Demin, pena lekol. Dan samdi, nou res lakaz. Mis ousi res so lakaz.</i>”)</p> <p>Koumans exprim bann rapor de koz-a-efe (ex: “<i>Mo sato finn grene parski mo finn met sa gro blok- la lao.</i>”) ek bann explikasion pou bann sitiason (ex: “<i>Mo pa finn al lekol parski mo malad.</i>”)</p> <p>k4 Koze pou exprim enn santiman, enn lopinion.</p> <p>Aprann exprim enn lopinion (ex: “<i>Mo kontan/pa kontan sa zistwar la parski...</i>”)</p>

K4		Langaz pou literesi
	k1	Devlop konsians korespondans form-sans. Devlop konsians lekritir fonksyonel dan lanvironnman ek dan lakaz (etiket, anbalaz, lansengn, lagazet, revi, kart invitasion, kart vaksin, <i>etc.</i>) Devlop konsians bann tip fraz ek zot valer kominikatif (ex : fraz deklaratif/interogatif/exklamatif)
	k2	Devlop gou pou bann zistwar. Ekout enn zistwar sinp avek atansyon. Partisip dan rapel enn zistwar. Exprim lanpati avek – ou lantipati pou – enn personaz ek zistifie li. Konpar enn zistwar avek enn lot an fonksion bann personaz, ou tram naratif, ou landrwa kot zistwar-la deroule, <i>etc.</i> Demontre enn sansibilite pou diferan tip zistwar ou bann stil ilustrasion, <i>etc.</i>
	k3	Devlop enn sertenn konsians striktir bann zistwar. Rekonet enn bon sekans dan enn zistwar (ex: remarke ki finn sot enn paz kan pe lir). Retrouv sekans bann evennman dan enn zistwar sinp ki finn lir dan klas. Invant enn ti zistwar sinp apartir enn sekans zimaz. Kolabor avek lezot zanfan pou invant enn zistwar. Antisip laswit enn zistwar ofir-amezir ki zistwar-la pe deroule.
	k4	Devlop konsians bann eleman langaz. Devlop enn vokabiler pou dezign bann inite langaz. Devlop konsians bann son (fonem) langaz Kreol Morisien. Devlop kapasite analiz bann mo antan ki bann swit fonem. Devlop konsians silabik ek kapasite analiz bann mo ou segman.
	k5	Devlop prinsip fon-grafi. Dekouver ek koumans aplik prinsip let-son dan lalektir. Etabli korespondans silab oral ek silab grafik. Experimant prinsip grafi-foni pou prodire bann text.
	k6	Devlop konpreansion organizasion enn liv zistwar. Konn orient enn liv dan bon sans. Disteng kouvertir ek bann paz andan enn liv zistwar. Idantifie bann linformasion lor kouvertir devan. Rekonet kouvertir devan ek kouvertir deryer. Rekonet sans progresion enn liv. Rekonet premie ek dernie paz enn zistwar.
	k7	Devlop sansibilite pou langaz ek so itilizasion dan bann zistwar. Disteng parti text narater ek parti text ki met direktteman bann personaz an senn (kan sa aplike). Devlop so langaz (vokabiler, presizion langaz, <i>etc.</i>) apartir bann zistwar ek lezot text.

K5		Bann konsept ek zouti langaz
	k1	Stabiliz so prononsiasion de manier zeneral (prononsiasion presi, zis, bien artikile) avek konsians fonksionalite enn prononsiasion konpreansib.
		Devlop enn vokabiler presi pou bann sitiasion lavi toulezour ek pou lekol ek klas.
		Anplway avek pertinans bann mo ki dezign so rol antan ki lokiter dan enn esanz ek rol so interlokiter (ex: <i>mo, to, ou, nou, zot</i>).
		Koumans anplway avek pertinans bann mo ki dezign letan (lokalizasion tanporel apartir moman prezan (<i>yer, lot fwa la, kan mo ti tipti; zordi, aster la, etc.</i>); bann term ki exprim enn peryod tanporel ou enn dire (<i>zour, semenn, etc.</i>).
		Koumans anplway avek pertinans bann mo ki dezign vites, dimansion, kantite, <i>etc.</i>
		Manifeste konpreansion bann prepozision kouman “lor, dan, avek, an, <i>etc.</i> ”) ek koumans anplway zot avek pertinans.
		Anplway bann mo interogatif (ex: <i>kan/ki sann-la/kot sa/ki ete, etc.</i>) avek pertinans.
		Koumans itiliz dan enn manier apropiye bann pronom personel (ex: <i>li, zot</i>) ek bann determinan posesif (ex: <i>so, zot</i>).
		Fer bann fraz bien striktire, ki fer diferan longer.
	Exprim bann relasion ant bann fraz ou parti enn long fraz par bann mo liezon ek konekter (esansielman “ <i>lerla, ek, ek apre, samem</i> ”).	

Standard III ek Standard IV		
K1	k1	Devlop kapasite langazier
		Anplway laplipar bann reg gramatikal ek sintaxik dann enn manier apropiye.
		Devlop enn prononsiasion kler ek apropiye; devlop konsians sa prononsiasion-la.
		Prodir langaz an kantite ek anmemtan respekte kriter koreksion gramatikal ek sintaxik, e dan enn manier apropiye pou sitiasion.
		Anplway bann mo interogatif (<i>ki, kan, kisann-la, kot sa, kifer, etc.</i>) pou demann ek obtenir linformasion.
K2	k1	Langaz pou sosyalize, kominike ek azir
		Pran par dan bann aktivite ek diskision dan klas de manier apropiye ek signale anka difikilte.
		Adapte so langaz pou respekte bann konvansion sosial, pou fer bann reket ek demann linformasion (ex : demann permission pou koze, respekte tour de parol, exkiz li si li finn pran tour de parol enn kamarad, ekout seki lezot zanfan dir ek azout lor la, <i>etc.</i>).
		Servi langaz dan enn manier apropiye pou evit ek regle bann sitiasion konfli avek lezot zanfan.
		Kapav tenir enn konversasion pandan enn bon moman avek enn kamarad ou enn adilt.
K3		Langaz pou devlop kapasite panse
	k1	Servi langaz pou fer bann operasion kognitif.
		Konpar ek opoz bann mo dapre zot signifkasion (ex: “ <i>Mo bwar bouyon, me mo manz lanti./Pwason naze, zwaso anvole.</i> ”)
		Servi langaz pou explike, demann informasion/ eklersisman, <i>etc.</i>
		Servi bann term konparezon kouman “ <i>plis/mwin; boukou/tiginn; aster/lontan; etc.</i> ”)
		Fer bann inferans (ex: “ <i>Lapli pe tonbe, Mis pa pou les nou al zwe deor.</i> ”)
	k2	Verbaliz bann rapor ant bann konportman avek bann evennman (ex: “<i>Si to aprann to zeografi, normal to pou pase!</i>”)
Prewwar, antisip bann evennman ou bann konportman (ex: “ <i>Kan nou pou al an exkirsion, mo sir nou pou al enn lamer avan nou retourne. Si nou mars pie-ni dan lamer, nou kapav blese avek koray swa oursin.</i> ”)		

		<p><i>Samem to bizin met enn soulie swa enn savat karotsou.”)</i></p> <p>Diskit lor ou imazinn bann evennman ki li pa finn viv ou ki imaziner. (ex: “<i>Kan mo papa ti mo laz.../Si enn zour mo al Mozanbik swa Senegal, to krwar mo pou kontan pou res laba mem?...</i>”)</p> <p>Examinn diferan alternativ devan enn problem. (ex: <i>Nou met enn fey tracing paper lor kart la ek nou trase avek enn kreyon bien pwint. To pa ena tracing paper? Be, anou met enn papie dekalke anba kart ek met enn paz par anba...</i>”)</p>
	k3	<p>Sond bann lemosion, bann santiman.</p> <p>Koze pou sey konpran so bann santiman: “<i>Letan li finn pran mo boul, mo finn ankoler; lerala mo finn bat li, me mo pa ti anvi fer li dimal.</i>”</p> <p>Koze ek sey konpran santiman enn kamarad: “<i>Lerala mo krwar li finn gagn per...</i>”</p>
K4		<p>Langaz pou literesi</p>
	k1	<p>Devlop enn familiarite avek bann zistwar.</p> <p>Fer rapel enn zistwar ek presiz bann linformasion inportan kouma “<i>kot sa, kan, ki sann-la, kifer, kouma, etc.</i>”</p> <p>Zwe rol enn personaz ek les lezot zanfanz pou li kestion lor so rol ek manier li finn interpret li.</p> <p>Idantifie bann zimaz ki rakont enn zistwar ki finn rakonte dan klas ek explike kifer li finn swazir zot.</p> <p>Servi enn langaz presi pandan bann zed-rol ou sketch ek servi langaz pou sanz rol, imazinn bann senn, ek devlop zistwar-la.</p> <p>Invant ek rakont bann zistwar apartir enn sekans zimaz.</p> <p>Rakont zistwar ek servi lerala enn seri prosede ki vinn depi familiarite avek lemond zistwar. (ex: “<i>Enn fwa dan enn pei...</i>”; <i>bann kreatir imaziner ou ki nepli existe; bann rol tipik dan zistwar, etc.</i>)</p> <p>Met enn seri zimaz ki ilistre enn zistwar dan lord ek explik so repons.</p> <p>Idantifie personaz prinsipal enn zistwar ek explik so desizyon.</p> <p>Idantifie enn moman inportan dan enn zistwar ek explike kifer.</p>
	k2	<p>Devlop enn familiarite avek diferan tip text.</p> <p>Fer konesans avek diferan tip dokiman ekri ek explor zot konteni, zot organizasion ek zot fonksion kominikatif. (ex: <i>enn piblisite, enn kart laniverser, enn lartik pou lezot klas dan lekol, etc.</i>)</p> <p>Sante, resite, invant bann sante, bann poem, etc.</p> <p>An kolaborasion avek profeser ouswa lezot zelev, fer plan enn text, desid ki pou mete ladan ek ekri li.</p>
	k3	<p>Koumans servi vokabiler teknik literesi.</p> <p>Servi enn vokabiler presi pou deziñ bann konsept langaz kouma “<i>mo, son, silab, etc.</i>”</p> <p>Servi enn vokabiler presi pou deziñ bann eleman enn liv kouman (<i>paz, kouvèrtir devan, kouvèrtir deryer, text, desin, oter, etc.</i>).</p>

K5		Bann konsept ek zouti langaz
	k1	Disteng ant bann evennman prezan, pase ou ki pou vini ek exprim sa bann informasion tanporel la dan enn langaz presi (ex: <i>adverb, tan verbal, etc.</i>)
	k2	Servi bann azektif ek adverb, par exanp pou dekrir enn personaz ou rakont enn epizod dan enn zistwar li kone ou li pe invante.
		Servi diskour direk letan pe rakont enn zistwar.
		Servi enn vokabiler imaze, ou onomatope, par moman pou rann so zistwar pli interesan.
k3	Servi bann mo- liezon ek bann konekter sinp kouman “ <i>lerla..., ler so deziem zour vini... parski... enn sel kout...</i> » pou mark bann moman spesifik dan enn zistwar.	

Standard V ek standard VI		
K1	k1	Devlop kapasite langazier
		Fer atansion gramatikalite bann fraz ek koriz zot si bizin.
		Aplik laplipar bann reg gramatikal kouma bizin.
		Servi bann mo-konekter pli avanse pou devlop enn size. (ex: <i>parski, apre sa, lerala, etc.</i>)
		Anplway bann verb mantal pou exprim bann panse, bann dezir ou bann rev.
		Adapte fason koze (rezis langaz) dapre sitiason ek kontext.
K2	k1	Kominike avek efikasite.
		Servi ton, volim lavwa, vites koze, intonasion fraz ek bann mouvman lame, lekor, <i>etc.</i> pou ki mesaz pas pli bien.
		Tenir kont so interlokiter ou loditwar ar ki li pe adres li ek rezon kifer li pe koze kan li pran laparol.
	k2	Kominike dan enn gran varyete sitiason.
		Kapav soutenir enn konversasion avek bann interlokiter diferan (ex: <i>so profeser, so paran ou bann kamarad.</i>)
		Fer diferans ant manier koze dan lakaz, dan klas, lor terin spor pandan rekreasion, <i>etc.</i>
		Altern rol lokiter ek interlokiter avek ezans.
		Manifeste bann konportman apropiye pou bann esanz dan klas (ex: “ <i>Les mo pase enn ti kout. / Pret mwa sa silteple. Etc.</i> ”)
	k3	Koze pou demann ou donn bann linformasion.
		Pandan diskision dan klas, poz enn seri kestion ki port lor size diskision pou alimant konversasion ek lesanz.
		Poz diferan tip kestion pandan bann aktivite ki fer avek group-klas (literal, inferansiel, <i>etc.</i>), par exanp interview enn personaz enn zistwar.
	K3	k1
Servi langaz pou travay avek efikasite avek bann kamarad klas pandan bann aktivite kolaboratif.		
Servi langaz pou evok bann kitsoz ki finn pase ou okontrer pou fer bann prozeksion dan lavenir.		

	<p>Devlop kapasite reflesi de manier abstre e anplway bann verb “mantal” kouma “<i>Mo panse, Mo krwar, Mo swete, Mo mazine, Mo sipoze, Si nou kalkil, etc.</i>”</p> <p>Servi langaz pou etabli bann lien ant bann obze, bann dimounn, bann landrwa, bann evennman, <i>etc.</i></p>
k2	<p>Konpare ek kontraste/Exprim bann konverzans ek bann diferans.</p> <p>Exprim bann relasion kouma relasion koz – efe.</p> <p>Servi langaz pou diskite, devlop enn rezonnman, afinn enn sipozision, <i>etc.</i></p> <p>Dekouver ek apresie dimansion kreativite dan langaz.</p>
k3	<p>Koumans fer distinksiyon ant seki exprime ek sans ou signifikasyon an sirfas ek sans reel (ex: “<i>Bes to lavwa inpe!</i>” dan enn legliz vedir “<i>Montre inpe plis respe pou landrwa kot to etc.</i>”) ou bann parol ironik.</p> <p>Koumans konpran bann jok ek bann zedmo (ex: “<i>Ki pwason zame fet so laniverser? Pwason pane!</i>”)</p> <p>Servi langaz pou determinn enn konportman pandan enn esanz.</p>
k4	<p>Swiv ou transmet bann instriksiyon (ex: <i>regleman klas, kod kondwit lekol</i>).</p> <p>Prepar ek donn bann instriksiyon dan enn varyete sitiasion, formel otan ki informel (ex: <i>ritel klas ; montre enn kamarad; etc.</i>)</p> <p>Poz kestion pou eklersi enn pwin ou enn size swa pou demann plis linformasion.</p> <p>Expalik bann rapor koz - efe/rezilta (ex: <i>Li finn koumans febli ver lafin parski li pa ti manz nanye avan li galoupe !</i>”)</p> <p>Swiv bann instriksiyon ki konport ziska trwa eleman.</p> <p>Aprann poz bann kestion pou explor enn size pli lwin.</p> <p>Poz bann kestion ki pou amenn boukou linformasion.</p>
K4	<p>Langaz pou literesi</p>
k1	<p>Montre enn bon konesans bann text naratif ek zot striktir (<i>kad, sitiasion dan koumansman, konplikasyon/ mank, tram naratif avek so sekans evennman, denouman</i>)</p> <p>Donn sertin detay ki afinn deskripsion enn personaz, deroulman enn epizod, <i>etc.</i></p> <p>Koumans met an lien sertin tre enn personaz ek so manier reazir dan sertin sitiasion.</p> <p>Servi ritm, debi, lintonatsion pou inkarn ou kanp bann personaz ek evok bann evennman.</p> <p>Rakont enn zistwar de manier anime (<i>expresion figir, mouvman lekor, ton lavwa, etc.</i>) pou rann li plis interesan.</p> <p>Koumans fer atansyon reaksion loditwar kan li pe rakont enn zistwar.</p> <p>Koumans interazir avek loditwar. (ex: <i>rakont dan enn fason plis anime; si bann kamarad riye, atann ki zot aret riye.</i>)</p> <p>Koumans servi enn ou diferan rezis langaz spesifik pou rakont bann zistwar.</p>

		Dan ka enn zistwar ki finn travay dan klas, fer bann komanter lor bann personaz ek zot konportman ek linflians tousa lor bann evennman.
	k2	Prodir diferan tip text (naratif, deskriptif, explikatif) avek klas net gide par profeser, an group ou tousel, apartir travay oral lor sa bann tip text-la. Prodir bann text non-naratif (ex: explikatif, deskriptif) apartir seki aprann dan enn lot size (ex: sians).
	k3	Ekrir pou soutenir laprantisaz.
K5		Bann konsept ek zouti langaz
	k1	Servi bann konekter ek bann mo liezon pou soulign striktir zistwar ki pe rakonte. Integre diskour direk dan narasion pou ki li fer plis lefe. Fer bann fraz pli long ek pli varye syntaxikman. Koumans servi bann konekter pli fin kouman “ <i>E donk ..., si ..., pourtan, amwins ki ...</i> ” Servi enn vokabiler presi, anplwaye dan enn fason apropiye. Servi striktir fraz interogatif pou gagn bann liformasion direk, kler/ explor bann sitiason, <i>etc.</i> Pratik enn varyete tip kestion (ferme, ouver, literal, inferansiel, dopinion, <i>etc.</i>) selon sitiason ek tip linformasion ki pe reserse.

